

Долбровський С.Ф.,

*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Хмельницького університету управління та
права, заслужений юрист України, академік
Української технологічної академії*

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Враховуючи сучасні ринкові відносини з участю сільськогосподарських товаровиробників, аграрна та земельні реформи вимагають систематичного правового забезпечення діяльності цих агроформувань, які в основному відносяться до приватної власності і визначаються особливостями організаційних, управлінських, майнових, фінансових, майновими земельних і договірних відносин.

На сьогодні, Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України багато зусиль докладають щодо удосконалення організації юридичного обслуговування підприємств агропромислового комплексу України, що спрямована на створення нових юридичних служб різних організаційних форм.

Проблемою створення юридичних служб в усіх галузях економіки української держави, особливо з недержавною формою власності, є відсутність єдиного законодавчого чи іншого нормативного акту. Слід враховувати, що діюче Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади державного підприємства, установи, організації, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1995 року з наступними змінами та доповненнями¹ та Указ Президента України “Про деякі заходи щодо зміцнення юридичних служб державних органів”² вирішують питання організації юридичних служб лише у державних підприємствах та організаціях.

У певній мірі проблема організації юридичного обслуговування у різних галузях економіки, у тому числі у сільському господарстві, відобразили у монографіях, підручниках, наукових статтях такі юристи та економісти, як: С.С. Алексєєв, В.Г.Афанасьєв, О.Н. Бухаловський, С.Н. Братусь, Ю.А. Вовк, Н.Ф. Заєць, А.М. Запорожець, І.Е. Замойський, Г.Л. Знаменський, В.В. Лаптев, В.К. Мамутов, В.С. Нудельман, Ю.С. Цимерман, З.Ф. Самчук, В.І. Чуднов, В.С. Шелестов, В.З. Янчук, В.В. Янчук та ін. Проте у цих працях недостатньо висвітлено питання організації юридичного обслуговування сільськогосподарських підприємств недержавної форми власності.

З метою забезпечення зростання сільськогосподарського виробництва, створення сприятливих умов для подальшого розвитку аграрного сектора економіки, видано Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та дальшого розвитку аграрного сектора економіки”³, яким зобов’язано обласні державні

¹ Про загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1995 року № 690 // ЗП України. – 1996. - № 1. – Ст. 20.

² Про деякі заходи щодо зміцнення юридичних служб державних органів: Указ Президента України від 11 грудня 2001 року № 1207 // ОВУ. – 2001. - № 50.- Ст. 2231.

³ Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та дальшого розвитку аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 21 лютого 2002 року № 170 // ОВУ. – 2002. - № 9. – Ст. 396.

адміністрації вжити заходів щодо розвитку у сільській місцевості мережі організацій, що надаватимуть консультативні, інформаційні та правові послуги виробникам сільськогосподарської продукції.

Посилено увагу до цього важливого питання і з боку Верховної Ради України, яка 17 червня 2004 року прийняла Закон України “Про сільськогосподарську дорадчу службу”⁴, зобов’язавши державні органи влади забезпечити належним чином надання на постійній основі юридичних послуг. Ця проблема, на нашу думку, повинна бути вирішена через належно організовану юридичну службу у сільському господарстві.

Зважаючи на це, необхідно звернути увагу на історію організації юридичного обслуговування сільськогосподарських підприємств, яка особливою розвитку набула наприкінці 70-тих – на початку 80-тих років ХХ ст. Адже саме у ці роки увага в успішному вирішенні і здійсненні ефективного сільськогосподарського виробництва відводилась належній організації юридичної служби, у тому числі правовій роботі. Про це свідчить постанова ЦК КПРС “Про роботу партійних органів Іркутської області по підвищенню ролі правової служби на підприємствах промисловості, сільського господарства і будівництва у світлі рішень ХХV з’їзду КПРС”⁵.

Після прийняття спільної постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР “Про поліпшення правової роботи в народному господарстві”⁶ та відповідної постанови з цього питання ЦК КПУ та Ради Міністрів Української РСР⁷, у Хмельницькій області було проведено низку організаційних заходів, які сприяли успішному створенню, зміцненню та налагодженню роботи юридичної служби на селі.

Слід підкреслити, що до 1972 року, відповідно до постанови ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР від 31 травня 1960 року “Про юридичне обслуговування колгоспів Української РСР”⁸ правову допомогу колгоспам області на договірних засадах надавали адвокати районних і міських юридичних консультацій, завданням яких було забезпечення постійного юридичного обслуговування колгоспів та інших сільськогосподарських підприємств та організацій. Однією з умов подальшого організаційного, фінансового і економічного зміцнення сільськогосподарських підприємств було забезпечення діяльності органів управління та посадових осіб при умові дотримання колгоспної демократії, норм Примірного статуту колгоспу⁹ та статуту конкретного колгоспу, інших норм чинного законодавства. У зв’язку з цим на Третньому Всесоюзному з’їзді колгоспників 25 листопада 1969 року було піднято питання про створення у сільському господарстві добре організованої юридичної служби¹⁰. В цих умовах господарювання сільськогосподарських підприємств юридичні послуги, що надавалися адвокатами не задовольняли їх потреби.

Відповідно до наказу Міністерства сільського господарства УРСР від 9 березня 1971 року № 111 “Про поліпшення правової роботи в сільськогосподарських органах, підприємствах, організаціях і колгоспах Української РСР”¹¹ найкращою формою юридичного обслуговування сільськогосподарських підприємств, у тому числі колгоспів, було визнано

⁴ Про сільськогосподарську дорадчу службу: Закон України від 17 червня 2004 року // ОВУ. – 2004. - № 28. – Ст. 1851.

⁵ Труд. – 1977. – 16 апреля.

⁶ СП СССР. – 1971. - № 1. – Ст. 1.

⁷ ЗП УРСР. – 1971. - № 2. – Ст. 18.

⁸ ЗП УРСР. – 1960. - № 6. – Ст. 88.

⁹ СП СССР. – 1969. - № 26. – Ст. 150.

¹⁰ Полянський Д.С. Про новий примірний статут колгоспу. – К.: Політвидав України, 1969. – С. 21.

¹¹ Накази Міністерства сільського господарства УРСР за 1970-1975 рр.

введення у їх штати посад юрисконсультів. Проте, у зв'язку із відсутністю достатньої кількості кваліфікованих юристів, вищий представницький орган – Рада колгоспів УРСР 20 грудня 1971 року схвалила Примірне положення про міжколгоспну юридичну групу¹². Цим положенням було визнано за необхідне створити нову форму юридичного обслуговування колгоспів – міжколгоспні юридичні групи. Згідно із розпорядженням Ради Міністрів УРСР від 13 квітня 1972 року № 276 12-13 червня 1972 року міністрами сільського господарства та юстиції затверджене Примірне положення про міжколгоспну юридичну групу¹³. Цим положенням детально регламентовано питання про порядок створення та організації роботи міжколгоспних юридичних груп, конкретно були визначені права і обов'язки спеціалістів цих юридичних груп та взаємовідносини щодо правового обслуговування колгоспів та міжколгоспних організацій республіки.

Відмовившись від правових послуг з боку адвокатів, в усіх районах Хмельницької області у кінці 1972 року були створені сільські юридичні служби з правами юридичних осіб. Станом на 1 січня 1974 року у юридичних службах області працювало 63 юриста та 29 економістів-претензіоністів, які юридичну допомогу на договірних засадах надавали 442 колгоспам та 42 міжколгоспним організаціям області¹⁴.

У зв'язку із створенням нової форми юридичного обслуговування колгоспів та інших сільськогосподарських підприємств, змінився характер правової роботи. Була відчутна різниця сільської юридичної служби від юридичної служби інших галузей народного господарства області, тобто спеціаліст юридичної служби обслуговував у середньому від 6 до 10 господарств, які не входили у штати юридично обслуговуючих господарств і не підпорядковувались їх керівникам.

У порядку експерименту, на засадах самоокупності постановою Хмельницької обласної ради колгоспів у березні 1975 року було схвалено створення обласної юридичної групи при обласній раді колгоспів з правами юридичної особи. На цей крок пішли через те, що з боку обласного управління сільського господарства не здійснювалось керівництво та надання методичної допомоги цим міжколгоспним юридичним групами. Положення про цю обласну юридичну групу було зареєстровано рішенням виконкому Хмельницької обласної Ради народних депутатів 27 березня 1975 року за № 91¹⁵. У склад обласної юридичної групи входили: керівник (головний юрисконсульт), 3 старших юрисконсульта, які мали вищу юридичну освіту та значний стаж правової роботи. Спеціалісти обласної юридичної групи приймалися і звільнялися з посад керівником – головним юрисконсультом за попереднім письмовим погодженням з начальником обласного управління сільського господарства, а керівник – головний юрисконсульт приймався та звільнявся з посади начальником обласного управління сільського господарства за попереднім письмовим погодженням з Міністерством сільського господарства УРСР.

Обласна міжколгоспна юридична група при здійсненні своїх повноважень керувалась чинним законодавством СРСР та УРСР, положеннями про обласну і районні міжколгоспні юридичні групи, Інструкцією про порядок юридичного обслуговування колгоспів, міжколгоспних підприємств і організацій (включаючи обслуговування їх міжгосподарськими юридичними групами), затвердженою Міністерством сільського

¹² Архів Хмельницького обласного управління сільського господарства за 1976р.

¹³ Нормативні акти для місцевих Рад народних депутатів. – К.: Політвидав України, 1973. – С. 234-240.

¹⁴ Звіт про роботу міжгосподарської юридичної групи Хмельницької області за 1974р. // Архів Хмельницького обласного управління сільського господарства за 1974р.

¹⁵ Див.: Архів Хмельницького облвиконкому за 1975 р.

господарства СРСР і Міністерством юстиції СРСР від 3 січня 1973 року¹⁶ та іншими актами. Час, що минув після організації такої прогресивної форми юридичного обслуговування сільськогосподарських підприємств, засвідчив, що це була нова, але й вдала форма сприяння забезпеченню законності у діяльності підприємств та організацій сільського господарства, зросла роль цієї юридичної служби у забезпеченні ефективності сільськогосподарського виробництва. За роки існування такої юридичної служби помітно було покращено постійне юридичне обслуговування, значно зменшилась кількість незаконних рішень і постанов, прийнятих органами колегіального колгоспного управління, укладених договірських та інших договорів на умовах економічно не вигідних для сільгоспідприємства. Таким чином у середньому по області лише за 1977 рік одним спеціалістом юридичної служби було повернуто сільськогосподарським підприємствам понад 115 тис. крб.¹⁷, при річній оплаті кожного спеціаліста юридичної групи від 1,8 тис. крб. до 2,4 тис. крб. Тобто, економічна ефективність одного юрисконсульта становила від 105 до 115 тис. крб., у зв'язку із стягненням на користь господарств різного виду збитків, пов'язаних з обрахунками, недостачами, крадіжками і безгосподарністю. Цьому сприяли економісти-претензійністи юридичних груп, які маючи бухгалтерську, фінансову або економічну освіту, виявили такі факти, а юрисконсульти сприяли оформленню належним чином документів та успішно стягували суми збитків у претензійному або у судовому порядку.

Значну увагу обласна юридична група звертала сільських юристів на забезпечення законності у діяльності господарств, на правову пропаганду серед працівників сільського господарства шляхом створення правових куточків у кожному господарстві та громадській консультації. При обласному управлінні сільського господарства і при усіх районних управліннях сільського господарства діяли постійні семінари по вивченню законодавства з керівниками та спеціалістами сільськогосподарського виробництва. Сільські юристи систематично і активно виступали із роз'ясненнями правових норм у пресі, по радіо та брали участь у вечорах запитань та відповідей.

Здійснюючи методичне керівництво районними юридичними групами та координуючи їх правову роботу обласна юридична група постійно надавала практичну допомогу на місцях. Вона за наслідками ознайомлення із станом юридичного обслуговування розробляла методичні листи, інформації, аналізи, робила узагальнення, які щомісячно обговорювались на обласному постійно діючому семінарі спеціалістів юридичних служб. Складались перспективні, кварталні і щомісячні плани роботи юридичних служб по забезпеченню дотримання законодавства у господарствах області. З метою надання дійової кваліфікованої допомоги спеціалістам районних юридичних груп, були розподілені обов'язки між юрисконсультами обласної ланки юридичної служб, закріплені райони щодо надання методичної та практичної допомоги та вивченню потреб у кадрах юристів та здійснювався контакт з юридичними навчальними закладами з питань підготовки кадрів юристів за рахунок господарств. Проводилась робота по покращенню обліку нормативних актів, у централізованому порядку для усіх районних юридичних служб було організовано виготовлення карточно-кодифікаційних ящиків.

Також робота обласної та районних юридичних груп по забезпеченню дотримання законності господарствами області проводилась у тісному контакті з бухгалтерськими,

¹⁶ Бюллетень нормативних актів министерств і ведомств СРСР. – 1973. – № 4. – С. 29-33.

¹⁷ Звіт про роботу міжгосподарської юридичної групи Хмельницької області за 1977р. // Архів Хмельницького обласного управління сільського господарства за 1977р.

фінансовими, економічними, ревізійними, землевпорядними, агрономічними, зоотехнічними та іншими службами, а також з органами прокуратури, міліції, суддів, обласним відділом юстиції, тощо.

Отже, досвід організації та забезпечення роботи названих юридичних служб, у відповідності до сьогоднішніх вимог Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України доцільно було б використати у різних галузях агропромислового комплексу України при створенні та розвитку у сільській місцевості мережі організацій, що надаватимуть правові, консультативні та інформаційні послуги, що сприяло б виконанню вимог Закону України “Про сільськогосподарську дорадчу службу” та Указу Президента України “Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та дальшого розвитку аграрного сектору економіки”. Крім того, згідно з постановою Верховної Ради України “Про інформацію Кабінету Міністрів України про становлення нових організаційно-правових формувань агропромислового комплексу в ринкових умовах”¹⁸ зобов’язано Кабінет Міністрів України створити у сільських районах постійні групи по наданню правової допомоги.

Стаття рекомендована до друку кафедрою цивільно-правових дисциплін Хмельницького університету управління та права (протокол № 5 від 10 грудня 2004 року)

*Герц А.А.,
викладач кафедри права
Хмельницького національного
університету*

МАЙНОВИЙ КОМПЛЕКС ЯК ОБ’ЄКТ ІПОТЕКИ

На сьогоднішній день майже всі європейські держави відносять майнові комплекси до об’єктів права. Враховуючи норми чинного законодавства постає проблема в тому, чи відноситься до об’єктів іпотеки все підприємство як майновий комплекс загалом, чи лише його частини; чи можна розглядати майновий комплекс як основну річ, а земельну ділянку - як приналежність.

Над цією проблематикою працювали такі науковці, як Є. Суханов, Р. Саватьє, Г. Шершеневич, В. Рахмилович.

Метою даного дослідження є врегулювання розбіжностей стосовно внутрішньої єдності майнового комплексу, а саме сукупності предметів і явищ, які складають його одне ціле.

В Цивільному кодексі України (ст. 191) підприємство розглядається як єдиний майновий комплекс, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. До

¹⁸ Про інформацію Кабінету Міністрів України про становлення нових організаційно-правових формувань агропромислового комплексу в ринкових умовах: постанова Верховної Ради України від 18 січня 2001 року № 2219-111 // Голос України. – 2001. – 1 лютого.